

Аналіз воєнних витрат Росії та їх структури в період 2010-2022 років (деякі аспекти впливу російсько-української війни та наслідки для України)

Analysis of Russia's military expenditures and their structure in the period 2010-2022 (some aspects of the impact of the Russian-Ukrainian war and consequences for Ukraine)

Олег Семененко*^{1A}

*Corresponding author: д. військ. н., професор, начальник відділу, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Вікторія Коверга ^{2A}

ад'юнкт, e-mail: vikuluas@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9776-5522

Олександр Остапенко ^{3B}

кандидат економічних наук, Professor of the department, e-mail: ap080011@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3194-0372

Євген Кравченко ^{4C}

ад'юнкт, e-mail: yudjinrigel@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7553-7409

Сергій Митченко ^{5C}

ад'юнкт, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3711-2033

Олег Тарасов ^{6D}

кандидат військових наук, e-mail: tarasovo@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6763-8653

Oleh Semenenko*^{1A}

*Corresponding author: Dr of military Sciences, Professor, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6477-3414

Victoriia Koverga ^{2A}

PhD student, e-mail: vikuluas@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9776-5522

Oleksandr Ostapenko ^{3B}

candidate of economic sciences, Professor of the department, e-mail: ap080011@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3194-0372

Yevhen Kravchenko ^{4C}

PhD student, e-mail: yudjinrigel@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7553-7409

Serhii Mytchenko ^{5C}

PhD student, e-mail: aosemenenko@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3711-2033

Oleh Tarasov ^{6D}

Candidate of Military Sciences, e-mail: tarasovo@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6763-8653

^A Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ, Україна

^B Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

^C Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

^D Військова кафедра Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

^A Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^B Military Institute National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine

^C National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv, Ukraine

^D Department of Military Training of the National Aviation University, Kyiv, Ukraine

Received: October 20, 2022 | Revised: October 26, 2022 | Accepted: October 31, 2022

DOI: 10.33445/sds.2022.12.5.11

Мета роботи: є аналіз обсягів воєнних витрат Росії та їх структури у період 2010-2022 років з метою виявлення тенденцій підготовки РФ до війни з Україною, а також з метою розкриття воєнних витрат РФ у російсько-українській війні та формування рекомендацій щодо економічної протидії країни світу та України.

Метод: основними методами досліджень є методи системного аналізу та синтезу економічних процесів, регресійного та кореляційного аналізу, методи економічної теорії та економічної логіки.

Результати дослідження: розкрито структуру воєнних витрат Росії за досліджуваний період, визначені основні тенденції її зміни за роками, за обсягами воєнних витрат сформовано прогноз на наступний 2023 рік, зроблені висновки щодо дій Росії у війні та визначені практичні рекомендації щодо економічної та організаційної протидії Росії країнами світу та Україною.

Теоретична цінність дослідження: основними результатами досліджень за тематикою статті є: результати аналізу воєнних витрат Росії та їх структури за досліджуваний період, а також сформовані рекомендації щодо економічної та організаційної протидії Росії в умовах війни.

Тип статті: описовий, аналітичний, математичний.

Ключові слова: витрати, оборона, безпека, озброєння.

Purpose: is an analysis of the volume of Russia's military expenditures and their structure in the period 2010-2022 with the aim of identifying the trends of the RF's preparation for the war with Ukraine, as well as with the aim of revealing the military losses of the RF in the Russian-Ukrainian war and forming recommendations regarding the economic countermeasures of the countries of the world and Ukraine.

Method: the main methods of research are methods of system analysis and synthesis of economic processes, regression and correlation analysis, methods of economic theory and economic logic.

Findings: the structure of RF's military expenditures during the researched period is disclosed, the main trends of its change over the years are determined, a forecast for the 2023 is formed based on the volume of military expenditures, conclusions are drawn regarding RF's actions in the war, and practical recommendations are determined regarding the economic and organizational opposition to RF's by the countries of the world and Ukraine.

Theoretical implications: the main results of the research on the topic of the article are: the results of the analysis of Russia's military expenditures and their structure for the period under study, as well as the formed recommendations regarding RF's economic and organizational countermeasures in war conditions.

Paper type: descriptive, analytical, mathematical.

Key words: expenditures, defense, security, weapons.

1. Вступ

В умовах зростаючої геополітичної напруги, розширення конфліктних зон та зміни характеру сучасних міжнародних конфліктів значно актуалізується питання щодо визначення обґрунтованих обсягів військових витрат як з позицій достатності, що у будь-який момент дозволить захистити національні інтереси держави та безпеку її громадян, так і з позицій розумності, з метою не допущення негативних макроекономічних ефектів, насамперед – погіршення соціальних умов населення. Отже, основою для вирішення зазначеної задачі є, перш за все, переосмислення сутності міжнародних конфліктів та особливостей їхнього прояву у сучасних умовах, дослідження складових військових витрат, а також їх ролі у процесі забезпечення обороноздатності країни за умов нових реалій [1-4].

В умовах зростаючої геополітичної напруги, збільшення конфліктних зон та зміни характеру сучасних конфліктів і воєн держави розуміють, що захищати свої як геополітичні, так і гео економічні інтереси можливо лише за наявності сильної, боєздатної армії, відповідно до сучасних вимог озброєння, добре навченого та екіпірованого персоналу, а також потужного оборонно-промислового комплексу (ОПК). Утримання та розвиток власних збройних сил, розвиток наукових досліджень у сфері оборонної та військової промисловості, постійна модернізація озброєння та військової техніки, військового обладнання тощо, потребують значних обсягів різних видів ресурсів, які будуть відірвані від економічного розвитку країни та направлені на її захист від ймовірного противника. Тому одним із найбільш важливих показників, який характеризує стабільність розвитку держави є показники обсягів витрат на власні збройні сили та інші військові формування, які виконують завдання щодо оборони держави, тобто це рівень оборонних витрат, а також їх спрямування за окремими функціональними напрямками [5-9].

2. Теоретичні основи дослідження

Аналіз досліджень та публікацій, пов'язаних із суперечливим питанням щодо необхідних обсягів фінансування власних збройних сил з давніх часів. Ще Адам Сміт зазначав, що захист суспільства від насилля інших незалежних суспільств постійно потребує все більших і більших витрат, в міру того, як суспільство розвивається і цивілізується [10]. Яскравим негативним прикладом недооцінення важливості оборонних витрат, тобто намагання економії на безпеці є Україна. Російське вторгнення в Україну – найнебезпечніша подія в Європі з часів закінчення Другої світової війни. Через можливість величезних жертв, руйнувань епічних масштабів та ескалації до неймовірних крайнощів вона потребує уваги та продуманих дій з боку НАТО, Європейського Союзу та всього світу. Ніхто не може ясно бачити, як саме розвиватиметься криза. Ця "дивна подорож", за словами Уїнстона Черчілля, є подорожжю у невідомість, як і всі війни. Найкраще, що може зробити Україна та Захід разом – це підготуватися до гіршого, зберегти самовладання та задіяти всі свої ресурси, коли їх життєві інтереси та найзаповітніші цінності зазнають подальших напад з боку Росії. Нині все дуже близько до цього етапу. На карту поставлено міжнародний порядок, заснований на чомусь іншому, ніж груба сила, імперські амбіції та автократична самопомога. Перемога Росії в Україні, хай і дорогою ціною, ставить мстивого Путіна на поріг Європи, амбіції яких частково реалізовані, але все ще не реалізовані. Наступний удар припаде на східний фланг НАТО. Зараз саме час зробити так, щоб цього ніколи не сталося. Тому дослідження питань пов'язаних із структурою оборонних витрат двох супротивників, які зараз знаходяться у стадії активного протистояння, з метою визначення можливих закономірностей підготовки до загарбницької війни Росії та оборони України є достатньо актуальним завданням сьогодні.

3. Постановка проблеми

Для практичної реалізації таких кроків необхідне чітке розуміння існуючих підходів щодо функціонування механізму забезпечення фінансовими ресурсами оборонного сектору в Російській федерації (РФ) з метою визначення ступеня підготовленості економіки Росії до війни. Аналіз зміни структури та динаміки обсягів військових витрат РФ протягом якогось періоду (2010-2022 рр) надасть можливість визначити алгоритм підготовки РФ до війни, а порівняння із структурою оборонних витрат в Україні сприяє можливості визначити недоліки та переваги підготовки до війни в кожній із країн-учасниць [1-11].

4. Результати

Фінансування збройних сил Російської Федерації (РФ) здійснюється із федерального бюджету Росії за статтею видатків "Національна оборона".

Перший військовий бюджет РФ в 1992 році становив 715 трильйонів рублів, що дорівнювало 21,5 % від загальних державних витрат. Це була друга за величиною стаття видатків бюджету РФ, яка поступалася лише фінансуванню народного господарства (803,89 трлн рублів). У 1993 році на національну оборону було виділено всього 3,12 трильйонів рублів (3,1 млрд рублів у номінальному вираженні в нинішніх цінах), що склало 17,70 % від загальних витрат. У 1994 року було виділено 40,67 трлн рублів (28,14 % від загальних витрат), 1995 року – 48,58 трлн (19,57 % від загальних витрат), 1996 року – 80,19 трлн (18,40 % від загальних витрат), 1997 року – 104,31 трлн рублів (19,69 % від загальних витрат), 1998 року – 81,76 трлн деномінованих рублів (16,39 % від загальних витрат) [4, 11-14]. У 2013 році, в рамках асигнувань за розділом 02 "Національна оборона", за яким фінансувалася більша частина видатків Міноборони Росії, були передбачені бюджетні кошти на вирішення ключових питань діяльності збройних сил, у тому числі подальше переоснащення на нові зразки озброєння, військової та спеціальної техніки, соціальний захист та забезпечення житлом військово-службовців, вирішення інших завдань. У 2013 році на зазначений розділ передбачено 2 141,2 млрд. рублів, що перевищувало обсяги 2012 року на 276,35 млрд рублів або на 14,8 % у номінальному вираженні. Витрати на національну оборону в 2014 та 2015 роках були передбачені у сумі 2 501,4 млрд рублів та 3 078,0 млрд рублів відповідно. Бюджетні асигнування в 2016 році за розділом "Національна оборона" були заплановані в обсязі 2 886,2 млрд рублів. Зростання обсягів бюджетних асигнувань по відношенню до попереднього року було передбачено у сумі 360,2 млрд рублів (17,6 %) та 576,6 млрд рублів (23,1 %). Відповідно до законопроекту в запланованому періоді зростання частки витрат на національну оборону в загальних видатках федерального бюджету склало в 2014 році – 17,6 % (у 2013 році – 16,0 %), а в 2015 році – 19,7 %. Частка запланованих витрат на національну оборону по відношенню до ВВП у 2014 році становила 3,4 %, у 2015 році – 3,7 %, у 2016 році 3,7 %, що вище за параметри 2012 року (3,0 %). При цьому частку у загальному обсязі видатків федерального бюджету становила у 2015 році 20,1 %, а в 2016 їх планували зменшити до 18,3 %.

Державна програма озброєння на 2018–2027 роки була прийнята в січні 2018 і на її реалізацію передбачено 20 трлн руб. Заплановано, що кошти підуть на роботу над новими ЗРК С-500, міжконтинентальними балістичними ракетами "Сармат" та "Рубіж" та заміну комплексів "Тополя" на "Ярси". За планом розвитку збройних сил передбачалося довести частку сучасної зброї та техніки до 70% до 2030 року.

Останні десятиріччя РФ входить у п'ятірку світових лідерів із витрат на оборону. У 2021 році країна витратила на оборону 65,9 млрд доларів – на 2,9 % більше ніж у 2020 році. Збільшення військових витрат у 2021 році відбувалося на тлі нарощування російських військ вдовж границі з Україною [2, 5]. Зростання військового бюджету відбувалося завдяки високим доходам від продажу нафти та газу.

У 2012–2015 рр. військові витрати швидко зростали, у зв'язку із різким збільшенням витрат на Державну програму озброєння. Проте у 2016–2018 роках вони скоротилися як у номінальному, так і реальному вираженні, оскільки Російська економіка стикнулася із серйозними перешкодами після обвалу цін на нафту у 2014-2016 рр. та санкціями, які були введені у відповідь на анексію Криму. У 2019-му році рівень військових витрат відновився як показано на рис. 1 [2, 6].

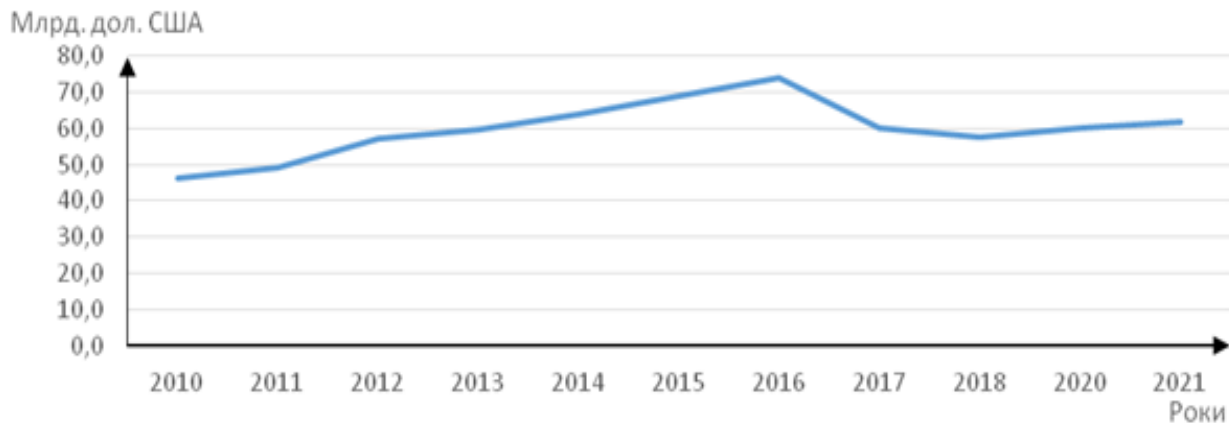

Рисунок 1 – Зміни воєнних витрат РФ у 2010–2021 рр.

Бюджет РФ у 2021 році скоротився з 41,7 млрд дол США до 41,0 млрд доларів США (у постійних дол. США 2015 року). Загальні військові витрати досягнули 4,59 трлн рублів (62,2 млрд дол. США) у 2021 році – вище, ніж 4,46 трлн рублів (61,6 млрд дол. США) у 2020-му, це також означає скорочення у реальному вираженні на 5,2 % через інфляцію в Росії на рівні 5,9 % у 2021 році. Бюджет 2021 року також знизився пропорційно ВВП до 3,8 % [1-6]. Згідно існуючих відкритих даних SIPRI оборонні витрати РФ мають дещо інший вигляд. Загальні оборонні витрати РФ у 2011–2021 рр. (тобто витрати на національну оборону, річне державне оборонне замовлення та власне загальні військові витрати) представлені у табл. 1 [1-12]. Треба зазначити, що дані SIPRI відображають такі ж саме тенденції, які заявлені вище, а саме: збільшення витрат на національну оборону у 2013–2015 рр., зменшення їх у 2016–2018 рр. та знов їх помірне зростання з 2019 року.

Таблиця 1 – Загальні оборонні витрати РФ у 2011–2021 рр.

Показники / Рік		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Національна оборона	Руб, трильйон	1,516	1,812	2,104	2,479	3,181	2,982	2,666	2,827	2,997	3,169	3,381
	\$, мільйон	32,7	35,9	39,6	43,4	51,9	47,3	40,2	38,8	39,8	41,7	41,0
	% від ВВП	2,52	2,66	2,89	3,14	3,83	3,48	2,90	2,72	2,74	2,96	2,78
Річне державне оборонне замовлення	Руб, трильйон	0,575	0,677	0,894	1,450	1,800	1,600	1,400	1,450	1,500	1,500	1,500
	% від Національної оборони	37,9	37,4	42,5	58,5	56,6	53,7	52,5	51,3	50,1	47,3	48,1
Загальні військові витрати	Руб, трильйон	2,029	2,505	2,787	3,224	4,026	3,831	3,704	3,928	4,211	4,460	5,590
	\$, мільйон	49,1	56,9	59,7	64,0	69,0	74,0	59,9	57,7	60,3	61,7	63,5
	% від ВВП	3,38	3,68	3,82	4,08	4,85	4,47	4,03	3,78	3,85	4,17	3,77
	% зміни у реальному вираженні	–	15,9	4,92	7,20	7,81	7,25	-9,84	-3,67	4,51	2,32	2,83

У 2021 році уряд РФ переглянув статтю бюджету “Національна оборона”, на яку

припадає близько три чверті усіх військових витрат країни та яка включає фінансування оперативних витрат, а також закупівлю озброєння. Так, оборонний бюджет спочатку збільшили до 48,4 млрд доларів, що на 14 % більше ніж було закладено у бюджеті на кінець 2020 року, а потім збільшили військові витрати на ще на 2,9 % до 65,9 млрд доларів, що стало третім роком поспіль після падіння у 2016–2019 роках. Усе це свідчить, що Росія поступово готувалася до війни, але її масштабів та наявного супротиву противника не очікувала, тому збільшення оборонних витрат мали не стійку тенденцію.

Військові витрати за даними світового банку (табл. 2) дещо відрізняються від вище зазначених, проте тенденції щодо постійного збільшення залишаються.

Таблиця 2– Військові витрати України та Росії за даними світового банку

Роки	Україна			Росія		
	% від ВВП	млн \$ США	% від державних витрат	% від ВВП	млн \$ США	% від державних витрат
2000	2,2	696,4	6,1	3,3	9228,2	10,8
2012	1,6	2835,9	3,3	3,7	81352,9	10,8
2013	1,6	2895,0	3,3	3,9	88352,9	11,1
2014	2,2	2997,2	5,0	4,1	84696,5	11,8
2015	3,3	2959,6	7,6	4,9	66421,8	13,8
2016	3,2	2943,8	7,8	5,4	69245,3	14,8
2017	2,9	3246,8	7,0	4,2	66913,0	12,2
2018	3,2	4169,7	7,6	3,7	61609,2	11,4
2019	3,5	5419,1	8,5	3,8	65201,3	11,4
2020	4,1	5924,2	8,8	4,3	61712,5	11,4

За даними табл. 2 видно, що військові витрати РФ за роками періоду в 9–10 разів більше військових витрат України, хоча чисельність ЗС України усього в 4,6–5,8 разів менше від чисельності ЗС РФ у цей період.

Станом на вересень 2022 року Росія планує збільшити витрати на військові потреби, оскільки адаптує бюджет до потреб затяжної війни в Україні. Згідно з трирічним фінансовим планом на 2023–2025 роки витрати на оборону перевищать початкові бюджетні припущення 2023 року більш ніж на 43 %. Категорія витрат на національну безпеку та правоохоронні органи зросте більш ніж на 40%. У 2023 році витрати Росії на національну оборону будуть становити майже 5 трильйонів рублів (84 мільярди доларів), або 3,3 % від ВВП, що за часткою витрат стоїть на другому місці після соціальних програм уряду. Початковий план передбачав скорочення видатків на оборону у 2023 році до 2,4 % від ВВП з приблизно 3,2 % у 2022 році та 2,6 % роком раніше. Отже, збільшення видатків на оборону до 3,3 % від ВВП підтверджує плани Росії щодо продовження війни в Україні. У бюджетному плані вартість призову в 2023 році закладена в розмірі майже 16 млрд рублів, а в 2024–2025 роках – 16,5 млрд рублів щорічно. Більшість інформації щодо військових витрат РФ залишаються засекреченими, і оприлюднюються лише загальні цифри. Важливим моментом є структура воєнних витрат. У табл. 3 представлена структура витрат РФ на “національну оборону” за 2012–2015 рр.

Як засвідчують дані, структура витрат на національну оборону у 2012–2015 рр. та у період 2016–2020 рр. приблизно однакова. Так, основна частина витрат припадає на збройні сили і становить у середньому 76 % від усіх витрат на національну оборону. Наступною значимою часткою є витрати на прикладні наукові дослідження в оборонній сфері, їх частка у середньому становить 8,8 %. Приблизно по 0,25 % припадає на мобілізаційну підготовку та міжнародне співробітництво, при цьому міжнародне співробітництво дещо зменшилося: з 0,35 % у 2012

році до 0,19 % в 2015 році, що свідчить про його скорочення. На ядерно-збройний комплекс у середньому виділялося 1,4 %. На рис. 2 зображено середні показники структури витрат на національну оборону РФ за період 2010-2021 роки. У 2022 році структура загальних витрат зазнала змін та понад 86% витрат на національну оборону є витрати на ЗС РФ, тобто витрати на ЗС зросли практично на 10%, що обумовлено необхідністю фінансування ведення бойових дій та відновлення бойових втрат.

Таблиця 3– Структура військового бюджету Росії 2012–2015 рр. (млрд руб)

№ статті	Найменування статті витрат	роки				Структура витрат
		2012	2013	2014	2015	
01	Збройні сили	1394,2	1635,7	1903,1	2410,3	76,39%
02	Мобілізаційна та позавійськова підготовка	7,3	6,79	6,88	6,89	0,30%
03	Мобілізаційна підготовка економіки	4,89	5,6	5,7	5,7	0,23%
04	Підготовка та участь в забезпеченні колективної безпеки та миротворчої діяльності	0,4				0,01%
05	Ядерно-збройний комплекс	27,4	29,28	33,3	38,57	1,36%
06	Реалізація міжнародних договорів у сфері воєнно-технічного співробітництва	6,58	5,8	5,88	5,99	0,26%
07	Прикладні наукові дослідження в оборонній сфері	170,77	198,3	233,9	228,5	8,80%
08	Інші питання в сфері національної оборони	253,09	259,59	312,66	381,9	12,65%

Аналіз даних щодо структури військових витрат Росії у 2018 році засвідчує (рис. 3), що основна їх частка була спрямована на розвиток озброєння і військової техніки ЗС Росії. Так на витрати пов'язані із державним оборонним замовленням, які до того ж є засекреченими, витрачалося понад 66 % від усього військового бюджету, при цьому на утримання особового складу припадало лише 35 %.

Такий розподіл показує тенденції до нарощування бойового потенціалу в збройних силах РФ у 2018 року, що в черговий раз засвідчує завчасну підготовку РФ до вторгнення в Україну, бо в період 2018-2019 років здійснювалося накопичування високоточної зброї та боєприпасів різних видів, але масштабність накопичення та оновлення ракетної зброї та різних видів сучасних боєприпасів була не значною, що підкреслює розрахунок РФ на легку перемогу за досвідом Криму із урахуванням гібридних принципів ведення війни.

У 2019 році почалося поступове збільшення військового бюджету. При цьому аналіз структури бюджету засвідчує, що збільшувалися витрати на утримання та забезпечення особового складу ЗС РФ, також збільшилися витрати на розвиток ОВТ. Так частка витрат на розвиток та закупівлю ОВТ становила 49 %, а витрати на забезпечення на утримання та забезпечення особового складу 51 %. Структура військового бюджету збройних сил РФ у 2019 році представлена на рис. 4.

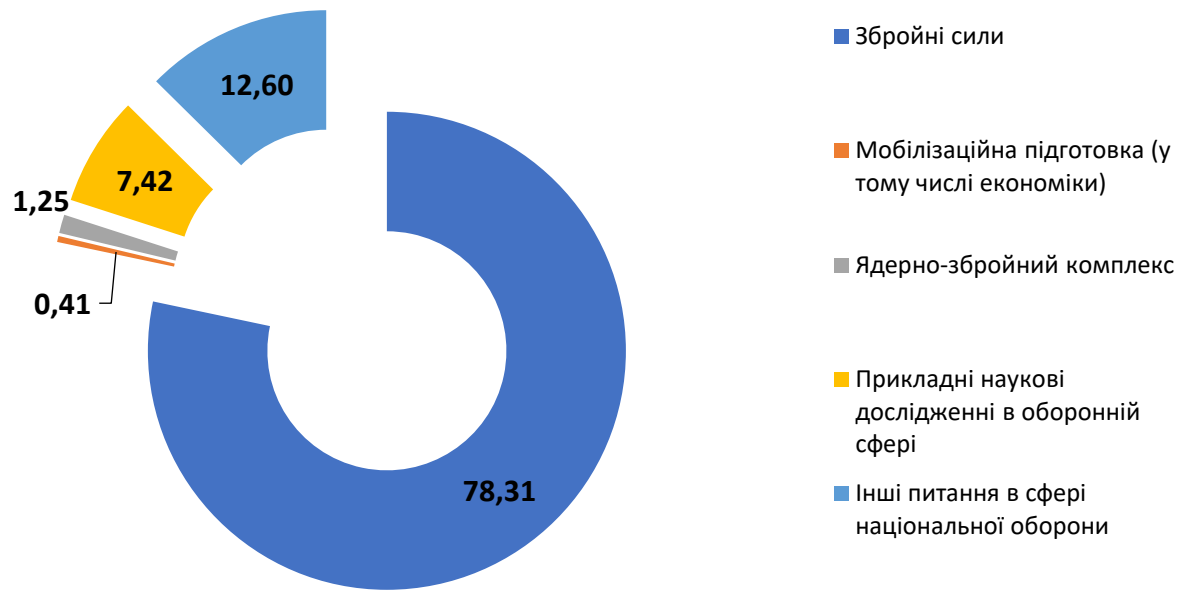

Рисунок 2 – Структура витрат на національну оборону Росії у період 2012-2020 роки (середні показники за період), %

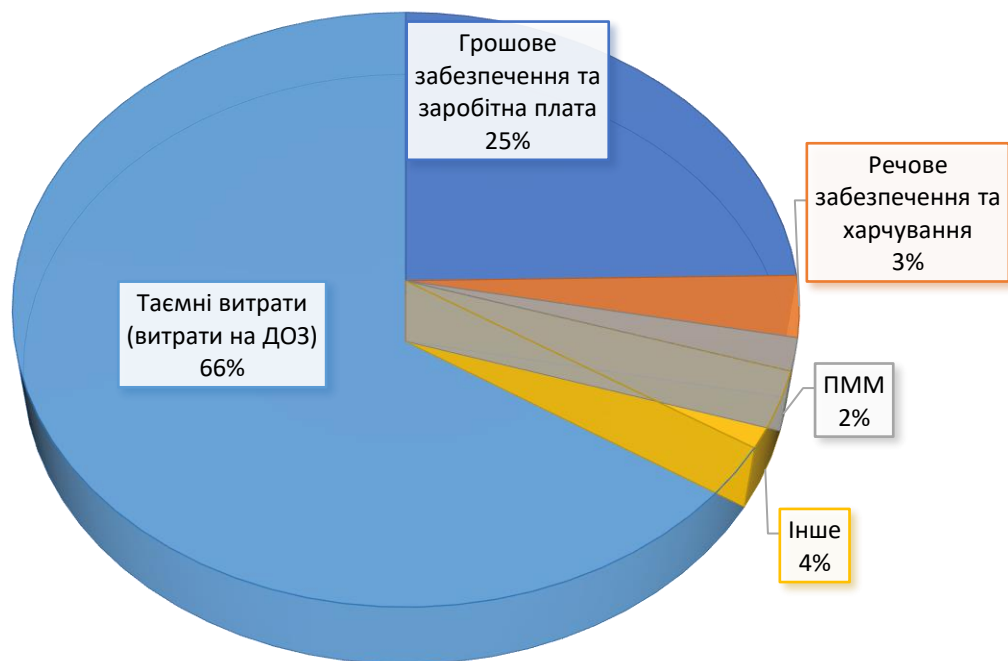

Рисунок 3 – Структура військових витрат Росії у 2018 році, %

Отже, у більшій своїй частині військовий бюджет РФ витрачається на підтримання поточної боєздатності та її покращення [6]-[8]. РФ завжди виділяла великі кошти на національну оборону. У 1992 році, наприклад, на сферу національної безпеки, тобто безпека та оборона разом, припадало 21,5% від загального бюджету. Потім ця цифра знижувалася до 12% й підіймалася до 23%. За останні роки вона коливається від 12% до 20%. Взагалі Росія весь час намагається наздогнати та перегнати НАТО тому на розроблення та закупівлю нового озброєння та військової техніки витрачає великі кошти, про що засвідчує структура витрат останніх років. За «довоєнними» планами Росія до 2030 року повинна була укомплектувати всю армію новітнім озброєнням, але вторгнення в Україну зруйнувало ці плани та й ще

повністю змінило розстановку сил у Європі. Втрати бойового потенціалу ЗС РФ оцінюються за різними підрахунками від 10% до 18% (без урахування ядерного та стратегічного бойового потенціалу).

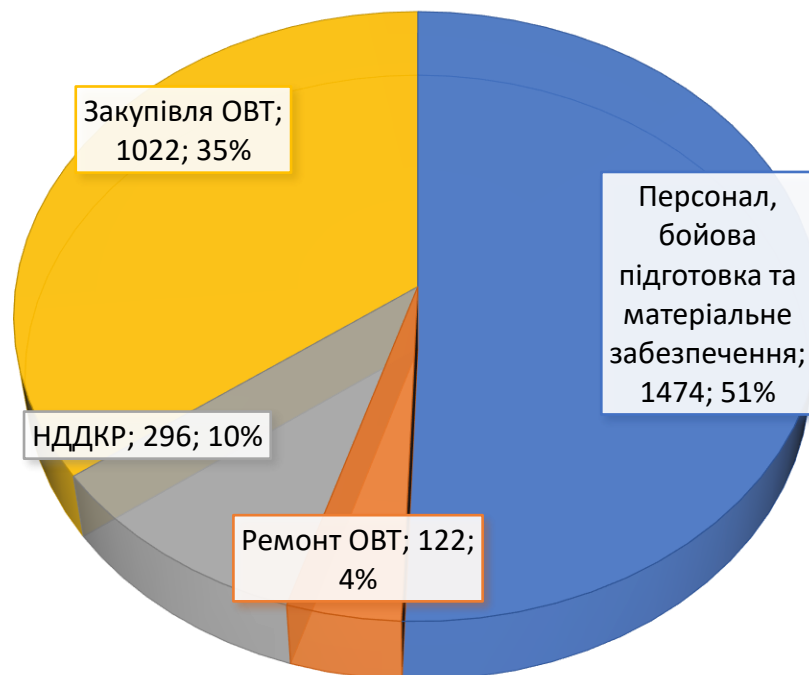

Рисунок 4 – Структура військових витрат Росії у 2019 році, млрд руб; %

У серпні 2022 року в Росії спланували збільшення у 2023 році штатної чисельності збройних сил з 1,9 млн до 2,04 млн приблизно на 137 000 осіб. При цьому військовослужбовців стане 1,15 млн. Враховуючи, що у середньому щомісячний дохід персоналу МО Росії у 2021 році становив 38 900 руб, а у 2022 році – 51 400 руб, можна стверджувати, що середньомісячний дохід військовослужбовців збільшився на 32%. Проте, якщо врахувати рівень інфляції в 13,9% у 2022 році, то реальне збільшення становить лише 16%. Три роки поспіль (2019-2021 роки) Росія нарощувала військові витрати, готуючись до війни. Тільки у 2021 році її військовий бюджет зріс на 2,9% та сягнув величини 65,9 мільярда доларів, що склало 4,1% ВВП. Дослідники зазначають, що ворог збільшив військові витрати завдяки високим надходженням від продажу нафти та газу. Високі надходження від нафти та газу допомогли Росії збільшити здійснити підготовку ЗС РФ та оновити запаси матеріально-технічних засобів у 2021 році, для контингенту який був призначений для вторгнення в Україну. Російські військові витрати знижувалися між 2016 та 2019 роками через низькі ціни на енергоносії у поєднанні із санкціями у відповідь на анексію Криму Росією у 2014 році, але поступово дієвість санкцій знижувалася, а РФ здійснювала закупівлю та оновлення зброї через інші країни. У 2022 році РФ переглянула бюджетну програму національна оборона, на яку припадає близько трьох чвертей її загальних військових витрат, і яка включає операційне фінансування, а також закупівлю зброї. Її розмір становить 48,4 мільярда доларів, що на 14% більше, ніж було заплановано на кінець 2020 року. Водночас витрати України на оборону після анексії Криму у 2014 році зросли приблизно на 72%, у 2021 році вони становили 5,9 мільярда доларів, або 3,2% ВВП країни, що стало стримуючи фактором для негайного повномасштабного вторгнення в Україну, після 2014 року Росія почала готуватися до вторгнення більш дієво.

Сьогодні витрати Росії під час російсько-української війни складають близько 400 млн дол США на день [8, 14]. На одного солдата, який бере участь у війні, витрачається близько 200

дол США на день. Орієнтовна кількість російських військових – 100 000 осіб. Тобто добові витрати на оплату війська складають близько 20 млн дол США на день. Зараз РФ на компенсації за поранених і вбитих військових бюджет РФ має витратити близько 50 млн дол США на день, а за останні декілька місяців ці показники наближаються у середньому до 100 млн дол США на день. За добу російські війська використовують боєприпасів вартістю близько 100 млн дол США. За період вторгнення в середньому за добу армія РФ вистрілює приблизно 20 ракет по Україні вартістю від кількох сотень тисяч доларів ("Точка-У", Х-59) до 10 млн дол США і більше (Х-101, Х-47 "Кинджал"). Найчастіше ворог використовує ракети комплексів "Іскандер" по 3 млн дол США кожна, "Калібр" по 6,5 млн дол США та дешевші радянські ракети Х-22 і Х-55 вартістю 1–2 млн дол США, тобто середня ціна однієї ракети – близько \$3 млн. За день війни Росія втрачає авіації на суму 60 млн дол США, а танків і броньованих машин на 40 млн дол США і ці втрати постійно зростають. Найдорожчим здобутком ЗС України є потоплений крейсер "Москва" вартістю 750 млн дол США. Загалом же Україна потопила російського флоту на суму понад 1 млрд дол США. Орієнтовні витрати на підтримку тилу складають 50–100 млн дол США на день. Середні щоденні витрати РФ на російсько-українську війну представлені у табл. 4.

Таблиця 4 – Середні показники витрат та втрат армії РФ у російсько-українській війні, млн дол США

№	Поточні витрати на армію			Вартість втрат техніки				
	показник	усереднена кількість (за 1 день)	витрати на одиницю (\$)	витрати за 1 день (\$)	Вид техніки	усереднена кількість втрат (за 1 день)	Орієнтовна вартість одиниці	Вартість щоденних втрат
1	ГЗ (заробітна плата+добові +бойові)	100 000	200	20 000 000	Танки	12	2 000 000	24 000 000
2	компенсація загиблим	270	110 000	29 700 000	БТОТ	28	500 000	14 000 000
3	компенсація пораненим	500	45 000	22 500 000	Артилерія	6	500 000	3 000 000
4	снаряди	50 000	1 000	50 000 000	РСЗВ	1,8	2 000 000	3 600 000
5	ракет	20	3 000 000	60 000 000	ППО	0,8	10 000 000	8 000 000
6	амуніція			10 000 000	Автотехніка	20	100 000	2 000 000
7	забезпечення			10 000 000	БПЛА	5	100 000	500 000
8	Разом поточні витрати			202 200 000	Вертольоти	1,4	15 000 000	21 000 000
9	Супутні витрати			100 000 000	Авіація	1,6	25 000 000	40 000 000
10					Флот			7 000 000
11					Разом втрати			123 100 000
12	Усього	425 300 000						

Треба зазначити, що на початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну, збройні сили Росії мали 900 000 військовослужбовців. Тобто російські збройні сили більш ніж у чотири рази перевищували українські сили, які склалися з 196 000 військових. Оцінювалося, що в Україні, на той час, перебувало 150 000 російських солдат, та близько 20 000 залишалося наготові в резерві, та російська армія була краще оснащена. До вторгнення Росія мала 15 857 бойових броньованих машин проти 3 309 українських – майже в п'ять разів більше, а

також у понад десять разів більше літаків (1 391) порівняно з українцями (132). У січні 2022 року Україна реорганізувала свої Сили територіальної оборони (СТО), створивши новий резерв, чисельність якого в середині лютого 2022 року мав досягти 1,5–2 млн осіб. На відміну від питань морального духу російської армії, українські сили були та залишаються дуже мотивовані та мати високий морально-психологічний стан на відміну від постійно падаючого морального стану військовослужбовців ЗС РФ. Щодо військових витрат, то у Росії в 2021 році вони були традиційно високі та становили 45,8 мільярда доларів США, що в 10 разів перевищувало 4,3 млрд доларів США – військових витрат України.

Аналіз структури військових витрат Росії показує, що дієвим є шлях переходу від домінуючих показників на утримання ЗС до пріоритетності показників фінансування розвитку ОВТ. Зброя і тільки зброя може бути основою захисту суверенітету та територіальної цілісності будь-якої держави. Людський ресурс важливий фактор перемоги, але зброя відіграє ключову роль на полі бою.

Тому у структурі військових витрат України планується перерозподіл пріоритетів фінансування шляхом з одного боку збільшення витрат на розвиток озброєння та військової техніки і покращення інфраструктури, а з другого – зменшення витрат на утримання ЗС України. Структура видатків бюджету Міністерства оборони за останні роки представлена на рис. 5 та рис. 6. Слід зазначити, що практика НАТО передбачає розподіл видатків на оборону в наступних пропорціях: 50% – утримання особового складу збройних сил, 30% – розвиток озброєння та військової техніки, 20% – підготовка збройних сил (рис. 7).

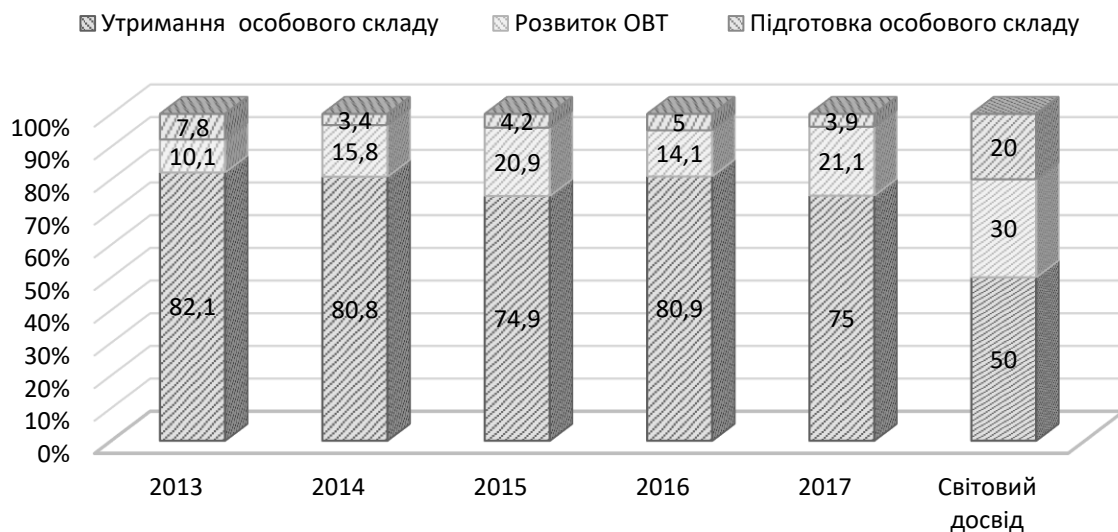
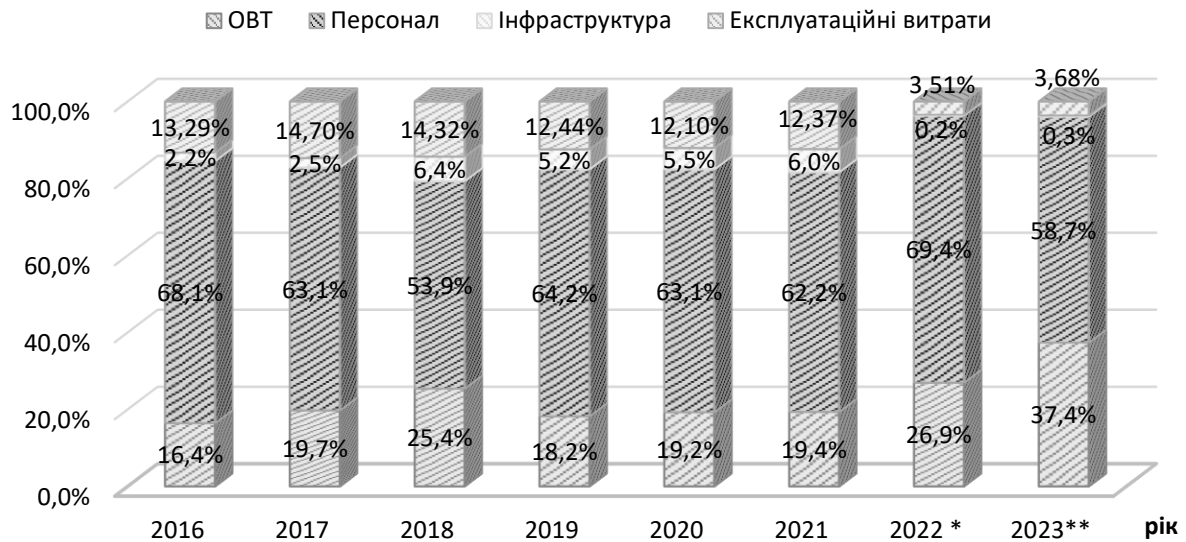

Рисунок 5 – Структура витрат оборонного бюджету України у 2013 – 2017 роках

Структура витрат оборонного бюджету України в 2013 – 2017 роках (рис. 5) мала такі показники:

- на утримання припадало щонайменше 75 % (2006 – 72 %; 2007 – 77 %; 2008 – 83 %; 2009 – 90 %; 2010 – 89 %; 2013 – 82,1 %; 2014 – 80,8 %; 2015 – 75 %; 2016 – 81 %; 2017 – 75 %);
- на розвиток озброєння та військової техніки лише у 2015 році спрямовувалося більше 20 % (не менше 30 % – це досвід країн-членів НАТО, але необхідно враховувати, що вони вже мають потужну технічну базу);
- підготовка особового складу залишалася на рівні близько 4 %.

(* - фактичні витрати за січень – вересень, ** - згідно проекту Державного бюджету)

Рисунок 6 – Структура витрат оборонного бюджету України у 2016 – 2023 роках за новою структурою

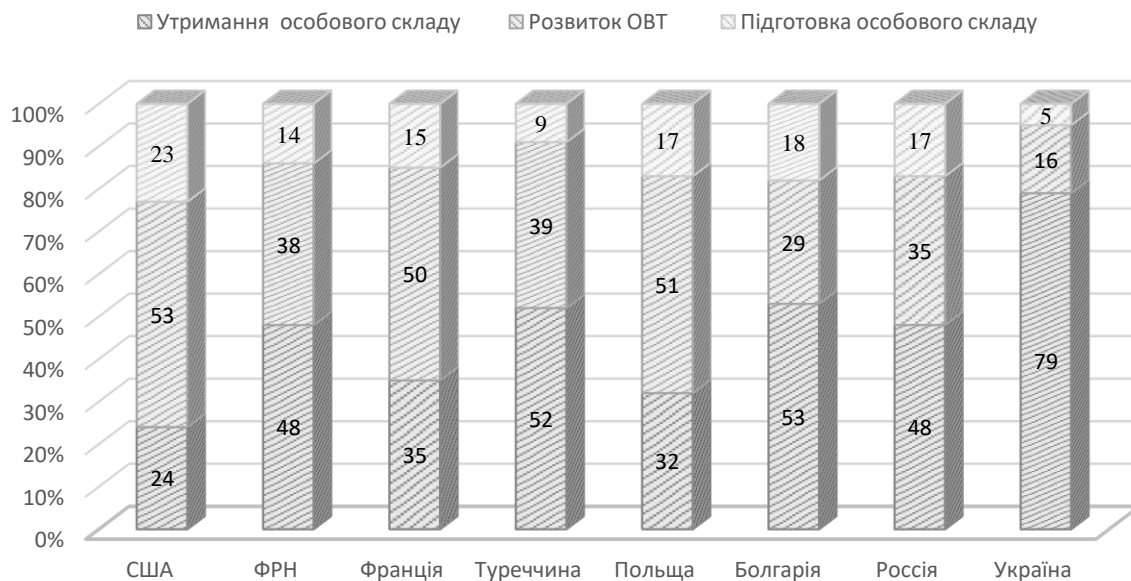

Рисунок 7 – Структура витрат оборонного бюджету деяких зарубіжних країн

Починаючи з 2018 року структура бюджету МО України змінилася і тепер має чотири складові (рис. 6). Стверджувати, що на особовий склад нині витрачається у середньому 60 % – помилково. Оскільки певні статті видатків, що в попередні роки відносили до утримання особового складу, тепер віднесено до експлуатаційних витрат, зокрема, банно-пральне обслуговування, забезпечення перевезення військовослужбовців, оплата комунальних послуг. Таким чином, по факту, на особовий склад і надалі використовують 70-80 % оборонного бюджету. Аналіз даних представлених на рис. 5, 7 засвідчує, що найбільшою частиною в структурі оборонного бюджету України є витрати на персонал. Достатньо великою статтею витрат бюджету Міністерства оборони є витрати на забезпечення військ сучасними зразками озброєння та військової техніки. Зазначені видатки виділяють на відновлення

боездатності, технічне обслуговування та ремонт озброєння, засобів автоматизації та спеціального обладнання, а також проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Як засвідчують дані за 2022 та 2023 року, збільшення видатків на розвиток ОВТ здійснюється за рахунок зменшення видатків на інфраструктуру та експлуатаційні витрати. Проте зменшення останніх призведе до зменшення непорушних запасів, погіршення мережі військових баз та нездатності держави відновлювати військову інфраструктуру.

5. Висновки

У статті проведений аналіз структури військових витрат Росії у період 2010-2022 роки із урахуванням її витрат на ведення війни після 24.02.2022 року. Результати аналізу показують, що РФ готувалася до війни, але виділені обсяги та існуюча структура фінансових військових витрат вказують на очікування позитивного результату тільки за допомогою тактики залякування та так званого "російського блицкригу". РФ не передбачала довготривалої війни, на що і вказують структурні зміни військових витрат та обсяги фінансових ресурсів, які виділялися на розвиток оборонної сфери та ЗС.

Сьогодні результат вторгнення Росії в Україну досі незрозумілий. Багато, що залежить від рішучої відповіді країн Заходу та самої України. Усі варіанти дій пов'язані з ризиком, але найбільший ризик є врегулюванням, яке залишає Росію зі значним виграшем і готує до подальшої агресії після періоду скорочення та відновлення.

Щоб запобігти цьому результату члени НАТО, країни ЄС та сама Україна мають дотримуватися таких рекомендацій:

- погодитися з поразкою Росії в Україні як з бажаним кінцевим станом, а не з переговорним врегулюванням, яке розчленовує українську державу та дозволяє Росії заявляти про успіх;
- посилити допомогу Україні летальною зброєю, зокрема засобами для проведення наступальних дій зі звільнення окупованої території, а Україні після отримання зброї збільшити інтенсивність звільнення територій та нанесення уражень ЗС Росії з метою збільшення тенденцій для неї щодо пошуку додаткових ресурсів на їх відновлення;
- розглянути питання про пряме втручання, якщо це необхідно для запобігання масовим жертвам серед цивільного населення або застосування засобів масового ураження;
- зберегти присутність підкріплень на східному флангу НАТО на найближчу перспективу (3-5 років);
- підтримувати всеосяжні економічні санкції доти, доки не буде досягнуто бажаного кінцевого стану;
- зменшити та усунути залежність від російської енергетики та відновити енергетичну безпеку; робити послідовні дипломатичні зусилля із залученням міжнародних організацій для створення та підтримання глобального тиску на Росію;
- зміцнити тактичні ядерні системи у Європі задля посилення стримування РФ у цьому регіоні, а також підготувати споруди до захисту від можливого ядерного удару;
- координувати з Туреччиною посилення військово-морської присутності у Чорному морі;
- допомогти країнам Балтії у зміцненні їх оборонних споруд бронетехнікою, протиповітряною обороною та самохідною артилерією;
- постійно нарощувати та реалізувати скоординовану інформаційну кампанію з послідовною та цілеспрямованою дією проти РФ;
- зміцнити захист комп'ютерних мереж та бути готовими до проведення наступальних кібероперацій;
- надавати економічну та гуманітарну допомогу;

- постійно проводити навчання для підвищення оперативної сумісності та передової присутності навіть поблизу кордонів із Росією.

Подальшим напрямком дослідження за тематикою статті можуть бути сформована концепція та методичний апарат оцінювання економічної могутності держав з метою їх порівняння між собою та подальшого формування практичних рекомендацій щодо вибору та обґрунтування напрямів та заходів зміцнення економічної могутності України на середньострокову та довгострокову перспективу.

6. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

7. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Російське вторгнення в Україну (2022). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/83_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/83_(2022))
2. The Military Balance 2022. The International Institute for Strategic Studies. London. 2022. 528 p.
3. Генеральний Штаб ЗСУ. Офіційна сторінка facebook – URL: <https://www.facebook.com/groups/326198529525512>
4. Статистичні дані Світового банку. (2022). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=UA-RU&start=1992&view=chart>
5. СІПРІ 2021: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Міжнародна стабільність і безпека людини у 2020 р. URL: https://razumkov.org.ua/sipri/SIPRI_2021
6. Бюджет Армии России по Росстату. Разбор и статистика. (2020). URL: <https://rusind.ru/byudzhnet-armii-rossii.html>
7. Военные бюджеты стран – Tadviser. (2021). URL: <https://www.tadviser.ru/index.php>
8. Семененко, О., Добровольський, Ю., Ярмольчик, М., Рахманий, О., Тарасов, О., & Ремез, А. (2022). Українська військово-економічна ядерна бомба вже розірвалася у економіці Росії (ретроспектива, дійсне та майбутнє). *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 12(1), 179-197. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.1.17>

References

1. Russian Invasion of Ukraine (2022). Available from : [https://uk.wikipedia.org/wiki/83_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/83_(2022))
2. The Military Balance 2022. The International Institute for Strategic Studies. London. 2022. 528 p.
3. General Staff of the Armed Forces. Official facebook page – Available from : <https://www.facebook.com/groups/326198529525512> .
4. Statistical data of the World Bank. (2022). Available from : <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2020&locations=UA-RU&start=1992&view=chart>
5. SIPRI 2021: Public servant: Investigation, conflict and international security: International stability and security of people in 2020. Available from : https://razumkov.org.ua/sipri/SIPRI_2021.
6. The budget of the Russian Army according to Rosstat. Analysis and statistics. (2020). Available from : <https://rusind.ru/byudzhnet-armii-rossii.html> .
7. Military budgets of countries – Tadviser. (2021). Available from : <https://www.tadviser.ru/index.php> .
8. Semenenko, O., Dobrovolskyi, Y., Yarmolchik, M., Rakhmanyi, O., Tarasov, O., & Remez, A. (2022). Ukrainian military-economic nuclear bomb has already exploded in Russia's economy

9. Семененко, О., Москаленко, І., Середюк, С., Романченко, О., Мотрунич, І., & Коверга, В. (2020). Методика оцінювання здатності національної економіки забезпечити достатній рівень воєнної безпеки держави. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 10(6), 93-106. <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.6.9>
10. Семененко, О., Семененко, Л., Чернишова, І., Москаленко, І., Харітонов, К., & Коверга, В. (2021). Особливості впливу воєн і воєнних конфліктів на національну економіку держави. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 11(1), 197-216. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.1.18>
11. ВВП (в текущих долларах США) – Российская Федерация URL: <https://data.worldbank.org>
12. ВВП России по годам: 1991-2021. Объем и динамика. URL: <http://global-finances.ru-vvp-rossii>
13. Экономика России – Википедия. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki-ЭкономикаРоссии> .
14. Расходы России на войну против Украины (май 2022 года). URL: <https://espresso.tv/400-mln-na-den-eksperti-pidrakhuvai-vitrati-rosii-na-viynu-v-ukraini> .
- (retrospective, present and future). *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 12(1), 179-197. <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.1.17>
9. Semenenko, O., Moskalenko, I., Seredyuk, S., Romanchenko, O., Motrunych, I., & Koverga, V. (2020). Methods of assessing the ability of the national economy to ensure a sufficient level of state military security. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 10(6), 93-106. <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.6.9>
10. Semenenko, O., Semenenko, L., Chernyshova, I., Moskalenko, I., Kharitonov, K., & Koverga, V. (2021). Features of the influence of wars and military conflicts on the national economy of the state. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 11(1), 197-216. <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.1.18>
11. GDP (in current US dollars) – Russian Federation Available from : <https://data.worldbank.org>
12. GDP of Russia by year: 1991-2021. Volume and dynamics. Available from : <http://global-finances.ru-vvp-rossii>
13. Economy of Russia – Wikipedia Available from : <https://ru.wikipedia.org/wiki-EconomyofRussia> .
14. Russia's expenditures on the war against Ukraine (May 2022). Available from : <https://espresso.tv/400-mln-na-den-eksperti-pidrakhuvai-vitrati-rosii-na-viynu-v-ukraini> .